

Het strafvonnis als onderonsje

Geerke van der Bruggen¹

Het is natuurlijk een aanlokkelijke, vrij logische gedachte: de taal in strafvonnissen is te ingewikkeld, dus die moet eenvoudiger. Maar eenzijdige aandacht voor de taal lost weinig op. Die taal is namelijk vooral een symptoom van een dieperliggend, fundamenteeler probleem: dat de rechtspraak vasthoudt aan een format dat niet is afgestemd op de burger.

We weten al heel lang dat de rechtstaal voor leken te ingewikkeld is

In 1912 stelde de Nederlandse Juristenvereniging een commissie aan die 'de gebreken der Nederlandse rechtstaal en de middelen tot verbetering' moest onderzoeken. Zes juristen en schrijver Marcellus Emants, die overigens ook (met tegenzin) rechten studeerde, gingen met het thema aan de slag. Vier jaar later kwamen zij met hun oordeel: de rechtstaal bevatte te veel moeilijke woorden en de zinnen waren te lang en ingewikkeld. Ook was het volgens de commissie verwarrend dat partijen met hun procesrol werden aangeduid in plaats van met hun naam. Bij het verslag voegde de commissie een woordenlijst van 118 pagina's met moeilijke woorden toe waarvoor zij zelf geschiktere alternatieven had bedacht.

In dezelfde periode beschreef taalkundige J.A. van Ginneken de typische taalverschijnselen van de rechtstaal. Ik noem de belangrijkste:

- verouderde woorden, zoals 'mitsdien', 'behoudens' en 'voorts';

- vreemde woordkeuze, zoals 'voorwaardelijk opzet';
- vreemde grammaticale constructies, zoals 'heeft geconcludeerd tot verwerping' en 'het opzet';
- weglating van het lidwoord, zoals 'verdachte'.²

Inderdaad, zowel de kritiek op de rechtstaal als de beschrijving van de kenmerken ervan zijn opvallend actueel. De voorbeelden bij de taalverschijnselen van Van Ginneken haalde ik uit een strafvonnis van nu.³ De afgelopen honderd jaar laaide de discussie over de onbegrijpelijke taal in vonnissen zo'n beetje om de twintig jaar weer op, om steeds weer zonder noemenswaardige veranderingen uit te doven. Deels komt dat doordat begripelijkheid nu eenmaal een complex begrip is waarbij verschillende factoren een rol spelen. Daarnaast leidt de discussie over de taal de aandacht af van waar het écht om draait, namelijk de vraag voor wie de rechter het strafvonnis nu eigenlijk schrijft.

Begripelijkheid hangt af van de schrijver, lezer en complexiteit van de materie

Inmiddels weten we uit onderzoek dat de begripelijkheid van een tekst afhangt van drie factoren. De eerste factor is de schrijver zelf. Een begripelijke tekst begint met een schrijver die de intentie heeft om zijn boodschap helder over te

¹ Met dank aan André Verburg voor zijn kritische opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

² M. Reinsma & R. Reinsma, "De vrouw in wier lichaam zich eerstbedoeld leven ontwikkelt", of Zestig jaar Nederlandse rechtstaal', *Nederlands Juristenblad* 1976/26, p. 857-872.

³ ECLI:NL:RBOVE:2020:3435.

brengen en vervolgens ook daadwerkelijk in staat is om aan zijn tekst de juiste kenmerken mee te geven. Denk bijvoorbeeld aan de woordkeuze, de zinslengte, het expliciteren van de structuur in kopjes en inleidende zinnen, enzovoorts. Goede schrijvers weten hoe zij het hun lezer gemakkelijk kunnen maken om de boodschap te begrijpen. Zij zorgen ervoor dat hun tekst is afgestemd op hun lezer. Zij gebruiken dus de woorden die deze lezer kent, zorgen voor een indeling die hun lezer als logisch zal ervaren en nemen de informatie op die deze lezer nodig heeft om de boodschap te begrijpen.

Dat brengt me bij de tweede factor die van belang is voor de begrijpelijkheid van een tekst, namelijk de lezer. Of iemand een bepaalde tekst kan begrijpen, hangt tenslotte ook af van de leesvaardigheid, achtergrondkennis en intelligentie van die persoon. De derde factor is de complexiteit van de boodschap zelf. Het is inderdaad soms zo dat de materie waarover het gaat te ingewikkeld is voor een bepaalde lezer. Als het gaat om de begrijpelijkheid van strafvonnissen is dat een heerlijke uitweg: de lezer is gewoon te dom om dit zeer ingewikkelde juridische verhaal te volgen. Dat zal voor een klein deel van de niet-juridische lezers gelden, maar vast niet voor allemaal. Kijk bijvoorbeeld naar natuurkundige Robbert Dijkgraaf, die zo uitnodigend vertelt dat hij met zijn lezingen over razend moeilijke onderwerpen toch een groot publiek weet te bereiken. Natuurlijk, niet elke expert beschikt over dezelfde denkkraft en vaardigheden als Robbert Dijkgraaf. Waarmee we weer terug zijn bij de eerste factor, namelijk de schrijver.

Schrijvers zijn vaak gebonden aan formats die begrijpelijkheid in de weg staan

Juristen zijn over het algemeen intelligent en taalvaardig. Daarom twijfel ik er niet aan dat de meeste rechters en juridisch medewerkers prima in staat zijn om complexe juridische redeneringen begrijpelijk op te schrijven. Dat zij dat in de praktijk niet vaak doen heeft ermee te maken dat zij gebonden zijn aan geschreven en ongeschreven regels. Vonnissen worden nu eenmaal *op een bepaalde manier* geschreven en individuele schrijvers hebben niet de vrijheid om op eigen houtje af te wijken van de standaard.

Duidelijk is dat het standaardstrafvonnis is afgestemd op een publiek van strafjuristen. Zelfs de handleiding *Promis Best Practice*, bedoeld om schrijvers te helpen begrijpelijker strafvonnissen te schrijven, noemt de hogere rechter en collega-rechters als belangrijkste lezers. Leken kunnen hun advocaat wel om uitleg vragen en journalisten kunnen bij de persrechter terecht. Dit dedain voor alle niet-juridische lezers veroorzaakt precies die tekstenkenmerken die het strafvonnis voor de gemiddelde burger onbegrijpelijk maken: moeilijke woorden en zinnen, ondoorgrondelijke structuur en te weinig informatie om de beslissing van de rechter te kunnen begrijpen. Een vonnis dat voor juristen is geschreven zal nu eenmaal nooit goed aansluiten bij lezers zonder juridische scholing, hoezeer individuele schrijvers ook hun best doen om hun in dat format gegoten verhaal zo begrijpelijk mogelijk te verwoorden.

Het probleem van knellende formats speelt niet alleen in de rechtspraak. Eind 2018 dienden vier Kamerleden een motie in voor begrijpelijker taal in rechterlijke uitspraken. De tekst van deze motie luidde als volgt:

‘De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het taalgebruik dat de rechterlijke macht in uitspraken gebruikt voor veel mensen lastig te begrijpen is;

overwegende dat hierdoor een kloof tussen de rechterlijke macht en de samenleving kan ontstaan;

overwegende dat het wenselijk is om meer begrijpelijke taal in rechterlijke uitspraken te gaan gebruiken;

constaterende dat de rijksoverheid om deze kloof met de samenleving te verkleinen het B1-taalniveau hanteert;

verzoekt de regering, met de Raad voor de rechtspraak de mogelijkheden te gaan bespreken om meer begrijpelijke taal in rechterlijke uitspraken te gaan gebruiken en de Kamer per brief over deze mogelijkheden te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.’

Voor alle andere lezers dan beroepsjuristen is dit een vreemde tekst, met name door de ‘overwegende dat’-constructies. Ironisch genoeg was deze vorm ooit juist kenmerkend voor rechterlijke uitspraken – de rechtspraak is wat dat betreft dus verder dan de politiek die haar op het gebied van het taalgebruik de maat neemt. De schrijvers van deze motie vinden begrijpelijkheid belangrijk en ze weten ongetwijfeld ook hoe zij een begrijpelijke tekst kunnen schrijven, *maar ze schrijven een motie*. Het format van de motie is waarschijnlijk ontstaan in een tijd waarin

burgers nooit moties lazen en de taal anders klonk dan nu. Individuele schrijvers voelen misschien wel aan dat er iets wringt, maar ze hebben geen zeggenschap over het format en moeten zich dus conformeren. Bovendien is de kans groot dat zij de tekst zelf niet eens meer zo raar vinden, omdat zij zelf heel vaak moties onder ogen krijgen. Iets soortgelijks geldt ook voor schrijvers van strafvonnissen. Ook zij zijn blind geworden voor de absurditeit van hun eigen teksten.

Waarom het belangrijk is dat de leek als lezer prioriteit krijgt

Rechters zijn niet democratisch gekozen, maar zij beslissen wel namens de gehele samenleving. Met hun beslissingen grijpen zij bovendien diep in de levens van burgers in. Om de legitimiteit van rechterlijke beslissingen te vergroten, is de rechtspraak openbaar. Het doel van die openbaarheid is dat burgers de beslissingen van rechters kunnen controleren. Dat lukt uiteraard niet als de rechter bij het schrijven van het vonnis alleen rekening houdt met de behoeften van juristen. Toch krijgt juist de jurist als lezer van het strafvonnis prioriteit, ten koste van de begrijpelijkheid van de tekst voor de leek. Dat is kwalijk.

Minstens zo kwalijk is de gedachte dat de begrijpelijkheid van vonnissen eenvoudigweg kan worden vergroot door het oppervlakkige taalniveau van uitspraken te vereenvoudigen. Een oproep tot begrijpelijker taal lost niets op. We hebben tenslotte gezien dat er na honderd jaar hameren op de ingewikkelde taal in vonnissen niets is veranderd. Dit komt doordat de taal niet het probleem is, maar een *symptoom* van een onderliggend probleem. Uit experimenteel onderzoek van Malsch e.a. weten we dat

niet-juridische lezers oppervlakkig herschreven strafvonnissen nog steeds niet goed begrijpen, ook al zijn de teksten gemakkelijker te lezen.⁴ De eenvoudiger taal verandert nu eenmaal niets aan het feit dat standaardstrafvonnissen voor leken te weinig informatie bevatten en dat de structuur voor hen niet logisch is. Begrijpelijker taal maakt dus alleen maar pijnlijk zichtbaar dat de rechter zijn vonnis helemaal niet voor de leek schrijft.

Een belangrijke oorzaak van onbegrijpelijke taal in vonnissen is dus dat het format niet meer voldoet. Zo lang de rechtspraak vasthoudt aan het huidige format blijft de tekst van het strafvonnis met name begrijpelijk voor andere rechters, de officier van justitie en de advocaat van de verdachte. Alleen ingevoerde lezers krijgen dan de informatie die zij nodig hebben, aangereikt op een manier die voor hen prettig is. Alle andere lezers hebben daarbij het nakijken. Alsof buiten de kleine groep juridisch geschoolde lezers niemand echt hoeft te weten hoe het zit. Alsof de gemiddelde burger niet bij de rechtsgemeenschap hoort. Alsof de leek niets in een strafvonnis te zoeken heeft. De Rechtspraak zal zich dus de vraag moeten stellen of de rechtsstaat wel écht van iedereen is. Als dat inderdaad het geval is, valt niet langer uit te leggen dat ze zich in haar vonnissen alleen op juristen richt.

⁴ M. Malsch, C.J. de Poot, M.W. Verkuyl en G. Wolters, 'Hoe helder is de rechter? Leesbaarheid en begrijpelijkheid van strafrechtelijke vonnissen', *Nederlands Juristenblad* 2004/22, p. 1112-1117.